

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ: МІЖНАРОДНІ ЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ В ОСВІТІ І НАУЦІ

ACADEMIC INTEGRITY: INTERNATIONAL ETHICAL PRINCIPLES IN EDUCATION AND SCIENCE

У статті здійснено аналіз та узагальнення основних етичних принципів, які є основою академічної доброчесності. У Бухарестській декларації виокремлено такі етичні принципи освіти в Європейському регіоні як: академічна етика, культура і спільнота; чесність, довіра, справедливість, повага, надійність і відповідальність; демократія і етика у керівництві і управлінні; академічна чесність і соціальна відповідальність наукових досліджень. Керівництво для інституційних Кодексів етики в галузі вищої освіти, схвалене у 2012 році Міжнародною Асоціацією університетів спільно з Великою хартією університетів, містить такі принципи як: академічна чесність і етична поведінка при дослідженнях; рівність, справедливість і відсутність дискримінації; підзвітність, прозорість і незалежність; критичний аналіз і повага до аргументованих думок; відповідальність за управління активами, ресурсами і навколишнім середовищем; вільне та відкрите поширення знань та інформації; солідарність за справедливе ставлення до міжнародних партнерів. Основними етичними принципами освітнього процесу визначені Радою Європи є: відданість, чесність, прозорість, порядність, довіра, повага до інших, справедливість, рівність, соціальна справедливість, демократичне управління, інституційна автономія та інституційна незалежність. Міжнародним центром академічної доброчесності визначено такі базові цінності-принципи як чесність, довіра, справедливість, повага та відповідальність. Означені принципи визначають діяльність усіх стейкхолдерів освітнього-наукового процесу, зокрема організації та реалізації навчання, викладання, наукових досліджень, суб'єкт-суб'єктних відносин.

Ключові слова: академічна доброчесність, етичні принципи, здобувачі вищої освіти, етичні цінності, чесність, справедливість, довіра, повага, відповідальність.

The article analyzes and summarizes the main ethical principles that are the basis of academic integrity. It was established that the Bucharest Declaration singles out such ethical principles of education in the European region as: academic ethics, culture and community; honesty, trust, justice, respect, reliability and responsibility; democracy and ethics in leadership and management; academic integrity and social responsibility of scientific research.

The Guidelines for Institutional Codes of Ethics in Higher Education, approved in 2012 by the International Association of Universities together with the Great Charter of Universities contains the following principles: academic integrity and ethical behavior in research; equality, justice and non-discrimination; accountability, transparency and independence; critical analysis and respect for reasoned opinions; responsibility for asset management, resources and the environment; free and open dissemination of knowledge and information; solidarity for fair treatment of international partners.

The main ethical principles of the educational process recognized by the Council of Europe are commitment, honesty, transparency, decency, trust, respect for others, justice, equality, social justice, democratic governance, institutional autonomy and institutional independence. The International Center for Academic Integrity has defined such basic values and principles as honesty, trust, justice, respect and responsibility. The specified principles determine the activities of all stakeholders of the educational and scientific process, in particular the organization and implementation of training, teaching, scientific research and subject-subject relations.

Key words: academic integrity, ethical principles, students of higher education, ethical values, honesty, justice, trust, respect, responsibility.

УДК 37:001:343.533
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/60.4>

Шинкарук О.В.,
канд. юрид. наук,
доцент кафедри філософії
та міжнародної комунікації
Національного університету біоресурсів
і природокористування України

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями.

Стрімкий розвиток процесів глобалізації освіти і науки, засобів поширення інформації, потреба підготовки висококваліфікованих і конкурентоспроможних на сучасному ринку праці фахівців є визначальними чинниками формування сучасного науково-освітнього простору. Інтеграція вітчизняної системи вищої освіти до європейського простору вищої освіти передбачає дотримання відповідних цінностей, в тому числі формування академічної доброчесності. Необхідність дотримання академічної доброчесності задекларовано Законами України «Про освіту» і «Про вищу освіту».

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Основні етичні принципи наукової діяльності були сформульовані у середині ХХ століття

Р. Мертоном, який визначив базові принципи академічної і наукової доброчесності: універсалізм, комуналізм, безкорисливість і організований скептицизм. Пізніше одним із базових принципів було визначено ще оригінальність. Відповідно до принципів Р.Мертонна наука є однією із форм суспільної свідомості, соціальним інститутом, діяльність якого спрямована на отримання нових знань і використання їх на благо суспільства [1]. В умовах сьогодення європейські заклади вищої освіти орієнтуються на етичні принципи задекларовані у Бухарестській декларації, у Керівництві для інституційних Кодексів етики в галузі вищої освіти, схвалене у 2012 році Міжнародною Асоціацією університетів спільно з Великою хартією університетів, Міжнародним центром академічної доброчесності та Радою Європи.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Питанням академічної доброчесності у науковій літературі присвячена значна увага вітчизняних і зарубіжних науковців, проте недостатньо узагальнено етичні принципи, що лежать в основі дотримання академічної доброчесності в освітньому середовищі закладів вищої освіти.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є аналіз та узагальнення міжнародних етичних принципів, які є основою формування академічної доброчесності у закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальні морально-етичні принципи наукової та освітньої діяльності були сформовані за результатами Міжнародної Конференції з етичним та моральним вимірам у вищій освіті та науці в Європі, проведеної Європейським Центром ЮНЕСКО з вищої освіти (ЮНЕСКО–CEPES) 2-5 вересня 2004 року у Бухаресті. На конференції було розглянуто питання трансформації структури вищої освіти і наукових досліджень, що відбувається у освітньо-науковій сфері у рамках впровадження Болонського процесу, моральну і етичну відповідальність закладів вищої освіти у цьому процесі. За результатами конференції було прийнято Бухарестську декларацію з етичних цінностей та принципів освіти в Європейському регіоні, якою були сформульовані основні морально-етичні принципи на яких має ґрунтуватися діяльність вищих навчальних закладів [2]:

– *академічна етика, культура і спільнота:* академічна культура вищого навчального закладу має активно і невпинно підтримувати цінності, норми, дії, думки та послання, які створюють в інституційній спільноті високі ідеали, в основі яких: повага до гідності людини та її фізичної і психічної недоторканності, принципи навчання протягом усього життя, розвиток знань та вдосконалення якості, доступність освіти, участь у громадських діях, активна громадянська позиція та недискримінація;

– *високі моральні принципи в процесах викладання і навчання:* основними моральними принципів академічної спільноти, необхідними для ефективного викладання та якісної дослідницької роботи є чесність, довіра, справедливість, повага, надійність і відповідальність;

– *демократія і етика у керівництві і управлінні:* в умовах ведення підприємницької та комерційної діяльності, керівні органи повинні створювати сприятливі умови не лише для належного управління вищими навчальними закладами, а також забезпечувати захист правових норм та базових академічних та етичних цінностей усієї академічної спільноти: студентів, викладачів, дослідників та адміністраторів;

– *академічна чесність і соціальна відповідальність наукових досліджень:* необхідно поважати та дотримуватись основоположних принципів дослідницької роботи, якими є інтелектуальна свобода та соціальна відповідальність. Окремі дослідники і дослідні групи несуть моральну відповідальність не тільки за дослідницькі процеси, а й за результати досліджень.

Таблиця 1

Морально-етичні принципи викладання та навчання Бухарестська декларація з етичних цінностей та принципів освіти в Європейському регіоні (2004)

чесність	Виховання чесності потрібно починати з себе, і вже потім добиватися її від всіх членів академічної спільноти, не допускаючи жодних форм обману, брехні, шахрайства, крадіжки та інших непристойних вчинків, які можуть негативно позначитися на якості академічних ступенів
довіра	Взаємна довіра між усіма членами академічної спільноти створює ту робочу атмосферу, яка сприяє вільному обміну ідеями, вдосконалення творчого потенціалу та розвитку особистості
справедливість	Справедливість у викладанні, оцінюванні студентів, дослідницької роботи, просуванні співробітників та у будь-якій діяльності, пов'язаній з присудженням ступенів, має ґрунтуватися на правових, прозорих, передбачуваних, несуперечливих та об'єктивних критеріях
повага	Вільний обмін ідеями та свобода вираження базуються на взаємному повазі, якою користуються всі члени академічної спільноти, незалежно від становища у навчальній чи дослідній ієрархії. Без такого шанобливого ставлення академічний та науковий творчий потенціал зменшиться
надійність і відповідальність	Відповідальність мають нести всі члени академічної спільноти, що дозволяє забезпечувати підзвітність, а також вільне висловлювати позицію та впливати у разі провин

Складено автором на основі джерела [2].

Одним із базових підходів Ради Європи у науково-освітній сфері є визначення, що боротьба з корупцією в освіті, забезпечення етичної і якісної освіти передбачає не лише запровадження механічних антикорупційних дій у рамках національного законодавства, але обов'язкове створення умов за яких корупція буде вважатися неприйнятною усіма учасниками науково-освітнього процесу і всього суспільства загалом [3].

Регулювання етичних стандартів академічного середовища та впровадження інструментів визначення та попередження порушень дослідницької етики здійснює ряд міжнародних об'єднань [4]:

– Європейський науковий фонд (European Science Foundation (ESF)) неурядова, орієнтована на міжнародний розвиток, некомерційна організація, заснована у Франції у 1974 році (сайт <https://www.esf.org/>);

– Міжнародна Асоціація університетів (International Association of Universities) створена у 1950 році при UNESCO, що об'єднала організації, які мають відношення до сфери вищої освіти, із 130 країн світу (сайт <https://www.iau-aiu.net/>);

– Пан-Європейська платформа з питань етики, прозорості та чесності в галузі освіти (ETINED) створена у 2013 році забезпечує обмін інформацією та передовим досвідом з етики та чесності у сфері освіти, особливо що стосується боротьби проти корупції, шахрайства в освіті та науково-дослідній роботі [3];

– Європейська університетська асоціація (European University Association (EUA)), яка включає понад 800 членів із 48 країн Європи (сайт <https://eua.eu/>);

– Національна освітня асоціація (National Education Association (NEA)) у США (сайт <https://www.nea.org/>).

Формуванню академічної культури та дотримання професійної етики сприяє Міжнародний центр академічної доброчесності (ICAI). Центр був заснований у 1992 році при Інституті Етики Рутланда, Клемсонський Університет у Південній Каліфорнії, а у 2010 набув статусу міжнародного. Центр об'єднує школи, коледжі та університети з усього світу, які дотримуються і пропагують поширення доброчесності в освіті (сайт Центру www.academicintegrity.org). Міжнародний центр академічної доброчесності був створений для боротьби з корупцією, плагіатом та академічною недоброчесністю у вищій освіті, наразі мета його діяльності: впровадження принципів академічної доброчесності у освітніх і наукових закладах усього світу.

Для налагодження взаємодії та співпраці усіх людей, зацікавлених у академічній доброчесності, при Міжнародному центрі діє Мережевий консорціум ICAI, що стимулює рух за академічну доброчесність у окремих регіонах, а також посилює міжнародну діяльність. Наразі створені такі об'єднання: Канадський національний консорціум; Латиноамериканський міжнародний консорціум; Середньоатлантичний консорціум США; Північно-східний консорціум США; Південно-східний консорціум США. Діє міжнародна он-лайн платформа Консорціум он-лай чесності (Consortium for Online Integrity) [5].

Міжнародним центром розроблена Система оцінки академічної доброчесності (AIRS) – це інструмент самооцінки, за допомогою якого освітні заклади можуть визначити орієнтири та індикатори дотримання принципів доброчесності, планувати і впроваджувати заходи спрямовані на

забезпечення етично-моральних принципів освітнього процесу.

Документом прийнятим міжнародними організаціями, що має вагомий вплив на формування академічної культури, є схвалене у 2012 році Міжнародною Асоціацією університетів (International Association of Universities) спільно з Великою хартією університетів (Magna Charta Observatory) Керівництво для інституційних Кодексів етики в галузі вищої освіти (Guidelines for an Institutional Code of Ethics in Higher Education) [6]. Керівництво стимулює прийняття закладами вищої освіти комплексних етичних кодексів організації наукової та освітньої діяльності, що ґрунтуються на та таких принципах: 1) академічна чесність і етична поведінка при дослідженнях; 2) рівність, справедливість і відсутність дискримінації; 3) підзвітність, прозорість і незалежність; 4) критичний аналіз і повага до аргументованих думок; 5) відповідальність за управління активами, ресурсами і навколишнім середовищем; 6) вільне та відкрите поширення знань та інформації; 7) солідарність за справедливе ставлення до міжнародних партнерів.

Керівництво Міжнародної Асоціації Університетів містить також процедури і інструменти впровадження визначених принципів у науково-освітній процес закладів вищої освіти, суб'єктів, відповідальних за їхнє втілення. І.Олексів вважає, що українським університетам важливо враховувати рекомендації щодо врахування етичних стандартів при формуванні освітніх програм: «включити проблематику дискусії про академічну доброчесність в освітні програми університетів, впровадити систему заходів, спрямованих на поширення інформації про етос вищої школи та підкреслення значення академічної порядності при виконанні університетом своєї ролі в суспільстві» [7].

На думку Т.Фінікова «Керівництво окреслило місце етичних норм, принципів та документів в регулюванні університетської культури, визначило основні процедури, практики та акторів, які беруть в цьому участь, запропонувало схему імплементації інституційних Кодексів етики для гарантування відповідальності кожної установи вищої освіти перед суспільством за надання якісної освіти та проведення належних наукових досліджень, для захисту і заохочення високого рівня академічної цілісності і етичної поведінки» [1, с. 16].

Радою Європи на Пан-Європейській платформі з питань етики, прозорості та чесності в галузі освіти (ETINED) у 2013 р. було розміщено «Етичні принципи» та «Етична поведінка всіх учасників освітнього процесу», які об'єднали та узагальнили ідеї багатьох міжнародних документів щодо базових етичних принципів у вищій освіті [3]. Основні етичні принципи освітнього процесу, визнані Радою Європи, наведено у таблиці 2.

Етичні принципи освітнього процесу визнані Радою Європи

Принцип	Сутність принципу
Відданість (англ. Integrity)	суцільна відданість учасників освітнього процесу та усієї інституції моральним принципам та стандартам, які створюють бар'єр для недоброчесності
Чесність	систематичне уникнення шахрайства, обману, крадіжок та будь-якої безчесної поведінки
Порядність	необмежене прагнення до істини, вільне та відкрите поширення знань та їх вдосконалення (збагачення)
Прозорість	доступність та відкритість інформації, правил, планів, процесів та дій, які передбачають, що працівники університету зобов'язані діяти відкрито, передбачувано та зрозуміло задля просування власної підзвітності та залученості учасників освітнього процесу
Повага до інших	повага до гідності інших, їхнього фізичного та психічного здоров'я, на благо колегіальності та співпраці з іншими учасниками освітнього процесу
Довіра	усі учасники освітнього процесу мають впевненість в чесності та віданності один одного та можуть покластись один на одного
Підзвітність	учасники освітнього процесу належним чином використовують делеговані їм повноваження
Справедливість	неупереджене, однакове ставлення до усіх учасників освітнього процесу, позбавлене дискримінації та нечесності
Рівність, соціальна справедливість	рівний доступ до освіти незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації, етнічного, соціального, національного походження, стану здоров'я, інвалідності
Демократичне управління	управління системою вищої освіти та університетом повинні базуватись на залученні усіх відповідних учасників освітнього процесу та етичному виконанні своїх повноважень керівництвом на різних ланках
Якісна освіта	усі учасники віддані ідеї досягнення найвищої можливої якості освіти
Розвиток особистості і системи	учасники освітнього процесу визнають важливість та докладають максимальних зусиль до постійного вдосконалення освітньої системи, зокрема через власний професійний розвиток
Інституційна автономія та інституційна незалежність	визнання потреби у відповідній самостійності університетів задля уникнення надмірного централізованого політичного контролю за освітньою системою
Міжнародне співробітництво	усі учасники освітнього процесу визнають важливість міжнародної кооперації в освіті

Складено автором на основі джерела [8]

Академічна доброчесність є одним із основоположних принципів побудови Європейського простору вищої освіти (European Higher Education Area). Дотримання та формування стійкої культури академічної та наукової доброчесності підтримують усі заклади вищої освіти і органи державної влади держав-учасниць Болонського процесу, що зафіксовано Паризьким комюніке (2018) [9] та Римським Міністерським Комюніке [10], підписаними міністрами, відповідальними за вищу освіту.

Принципи розвитку національних і інституційних систем забезпечення якості вищої освіти визначені «Стандартами і рекомендаціями щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти» (ESG, 2015) [11]. Стандарти та політики, викладені у цьому документі, описують узгоджені і загальноприйняті процедури забезпечення якості вищої освіти в ЄПВО і використовуються вищими навчальними закладами та агенціями з контролю якості європейських країн у побудові внутрішніх і зовнішніх систем забезпечення якості вищої освіти.

Висновки. Здійснено аналіз та узагальнення основних міжнародних етичних принципів, які

є основою академічної доброчесності. Встановлено, що такі принципи задекларовані у Бухарестській декларації (академічна етика, культура і спільнота; чесність, довіра, справедливість, повага, надійність і відповідальність; демократія і етика у керівництві і управлінні; академічна чесність і соціальна відповідальність наукових досліджень), Керівництві для інституційних Кодексів етики в галузі вищої освіти (академічна чесність і етична поведінка при дослідженнях; рівність, справедливість і відсутність дискримінації; підзвітність, прозорість і незалежність; критичний аналіз і повага до аргументованих думок; відповідальність за управління активами, ресурсами і навколишнім середовищем; вільне та відкрите поширення знань та інформації; солідарність за справедливе ставлення до міжнародних партнерів), рекомендаціях Ради Європи (відданість, чесність, прозорість, порядність, довіра, повага до інших, справедливість, рівність, соціальна справедливість, демократичне управління, інституційна автономія та інституційна незалежність), Міжнародним центром академічної доброчесності (чесність, довіра, справедливість, повага та відповідальність).

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Фініков Т. Академічна доброчесність: глобальний контекст та національна потреба. Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / Міжнарод. благод. Фонд «Міжнарод. фонд. дослідж. освіт. політики»; за заг. ред. Т.В.Фінікова, А.Є. Артюхова. Київ : Таксон, 2016. С. 9–36.
2. The Bucharest Declaration on ethical values and principles of higher education in the Europe region. URL: <http://surl.li/imbqc>
3. ETINED Платформа Совета Европы по этике, прозрачности и честности в образовании. URL: <http://surl.li/imcby>
4. Кравченко О. Етичні стандарти академічного середовища: європейські та світові практики. URL: <http://surl.li/imccm>
5. About ICAI Networking Consortia. URL: <https://academicintegrity.org/networking-consortia/about-icai-networking-consortia>
6. IAU-MCO Guidelines for an Institutional Code of Ethics in Higher Education. URL: <http://surl.li/imcdk>
7. Олексів І. Етичні стандарти вищої освіти: від асоціацій до університетів. Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / Міжнарод. благод. Фонд «Міжнарод. фонд. дослідж. освіт. Політики»; за заг. ред. Т.В. Фінікова, А.Є. Артюхова. Київ : Таксон, 2016. С 184–195.
8. Стадний Є. Деякі рекомендації щодо впровадження етичних кодексів в українських вищих навчальних закладах. URL: <https://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/29467>
9. Паризьке комюніке. Париж, 25 травня 2018 р. URL: <http://surl.li/imsea>
10. Римське Міністерське Комюніке. Рим 19 листопада 2020. URL: <https://erasmusplus.org.ua/news/pereklad-materialiv-ministerskoyi-konferencziyi-z-rytan-rozvytku-bolonskogo-proczesu-19-11-2020-m-rym-on-line/>
11. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). Київ : ТОВ «ЦС», 2015. 32 с.